



ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАПН УКРАЇНИ

Назаренко Т. Г.

Робоча програма дисципліни

**СУЧАСНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ
ГЕОГРАФІЇ ТА МЕТОДИКА
РОБОТИ З НИМИ**

для здобувачів вищої освіти

**Ступінь «Доктор філософії»
Спеціальність 014 Середня освіта**

Київ– 2023

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ**



«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту педагогіки НАПН
України

Г.М. Топузов

від "05" жовтня 2023 р.

«ПОГОДЖЕНО»

Заступник директора з наукової роботи
Інституту педагогіки НАПН України

М.В. Головка

від "05" жовтня 2023 р.

**СУЧАСНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ
ТА МЕТОДИКА РОБОТИ З НИМИ**

РОБОЧА ПРОГРАМА

дисципліни для здобувачів вищої освіти

ступінь «Доктор філософії»

спеціальність 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)

КИЇВ-2023

Структура програми типова. Години відповідають робочому навчальному плану.

Завідувач аспірантури та докторантури



М.О. Загорулько

УДК 378.07:37.02:91

Сучасні засоби навчання географії та методика роботи з ними. Робоча програма навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальністю 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями). 15 с.

Автор:

Назаренко Т. Г., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України.

Рецензенти:

Шищенко П. Г., доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії України Київського національного університету імені Т. Шевченка;

Науменко С.О., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Робоча програма затверджена на засіданні вченої ради Інституту педагогіки НАПН України.

Протокол № 10 від «05» жовтня 2023 р.

© Інститут педагогіки НАПН України, 2023 рік

© Назаренко Т. Г., 2023 рік

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 1	Галузь знань: <u>01 – «Освіта/Педагогіка»</u>	Дисципліна за вибором
Загальна кількість годин – 30		
Модулів – 1	<u>014 «Середня освіта»</u>	Рік підготовки
Змістових модулів – 1		2-й
		Семестр
Індивідуальне заняття не передбачено	Ступінь вищої освіти <u>Доктор філософії</u>	4-й
		Лекції
		4 год.
		Семінарські
		6 год.
		Самостійна робота
20 год.		
		Вид контролю: залік

2. МЕТА Й ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Метою навчальної дисципліни «Сучасні засоби навчання географії та методика роботи з ними» є формування у здобувачів розуміння концептуальної та функціональної ролі навчальних засобів в методиці навчання та викладання географії, а також теоретичних засад методики навчання географії, професійних педагогічних умінь з проектування навчального процесу з географії, розвиток творчого методичного та критичного мислення.

2.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є формування таких компетентностей:

інтегральна компетентність (ІК): здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері освіти, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення

загальні компетентності (ЗК):

ЗК 1. Здатність самостійно здобувати нові знання в галузі освіти, теорії та методики навчання.

ЗК 3. Здатність мислити аналітично та критично у процесі науково-дослідної діяльності.

ЗК 7. Здатність використовувати інноваційні інформаційні технології та створювати нові електронні (цифрові) освітні ресурси з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей здобувачів освіти.

фахові компетентності (ФК):

ФК 2. Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень українською та іноземною мовами, розуміти іншомовні наукові тексти за напрямом досліджень.

ФК 4. Здатність здійснювати та організовувати проектну діяльність в конкретній предметній освітній галузі.

ФК 6. Здатність здійснювати моніторинг та оцінювання результатів власної науково-дослідної і практичної педагогічної діяльності в конкретній освітній галузі, визначати напрями подальших досліджень та індивідуальні професійно-педагогічні потреби.

Результати навчання дисципліни «Сучасні засоби навчання географії та методика роботи з ними» можна вважати успішними за умови досягнення

програмних результатів:

ПРН	Знання	Уміння та навички
ПРН 1	<ul style="list-style-type: none">– знання про різні типи джерел інформації та способи роботи з ними;– знання про сучасні технології пошуку, аналізу та інтерпретації професійно значущої інформації;– знання про методи та інструменти оброблення та аналізу інформації.	<ul style="list-style-type: none">– уміння працювати з джерелами різних типів;– уміння здійснювати пошук, оброблення та аналіз професійно значущої інформації;– уміння застосовувати методи та інструменти для оброблення та аналізу професійно значущої інформації.
ПРН 3	<ul style="list-style-type: none">– знання про особливості здійснення науково-дослідної діяльності в галузі освіти;– знання про стратегії застосування аналітичного та критичного мислення.	<ul style="list-style-type: none">– уміння здійснювати аналітичну діяльність у процесі науково-дослідної роботи та критично оцінювати її результативність;– уміння опрацьовувати та оцінювати джерела, застосовуючи стратегії аналітичного й критичного мислення;– уміння здійснювати аналітичну діяльність під час організації та реалізації освітнього процесу та критично оцінювати його результативність.
ПРН 7	<ul style="list-style-type: none">- знання про сучасні інформаційні технології, типи та особливості створення засобів їх реалізації;- знання про психолого-педагогічні, ергономічні, санітарно-гігієнічні вимоги до електронних освітніх ресурсів та організації роботи з ними здобувачів освіти.;- знання про форми, методи, способи застосування в освітньому процесі та науковій діяльності інформаційних технологій,	<ul style="list-style-type: none">- уміння застосовувати в науковому та освітньому процесі електронні засоби навчального призначення, цифрові освітні ресурси, віртуальні освітні середовища;- уміння створювати дидактичне комп'ютерне забезпечення освітнього процесу за предметними спеціальностями з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей здобувачів освіти.

	електронних засобів навчального призначення й цифрових електронних ресурсів.	
ПРН 11	<ul style="list-style-type: none"> – знання про норми і стилі української літературної мови, використання усного та писемного мовлення – знання про прийоми та методи збагачення мовлення здобувачів освіти для висловлення ними думок, почуттів і ставлень в освітньому процесі та процесі науково-дослідної діяльності; – знання про стратегії комунікації з учасниками освітнього процесу; – знання іноземної мови на рівні B2/C1 відповідно до глобальної шкали Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. 	<ul style="list-style-type: none"> – уміння здійснювати усну та письмову комунікацію державною мовою (іноземною/іноземними мовами); – уміння застосовувати прийоми та методи збагачення мовлення здобувачів освіти; – уміння висловлювати думки, почуття і ставлення в освітньому процесі та процесі науково-дослідної діяльності (державною та іноземною/іноземними мовами); – уміння формулювати усно та письмово науково обґрунтовані думки (державною та іноземною/іноземними мовами); – уміння формувати в здобувачів освіти здатність до взаєморозуміння, міжособистісної взаємодії засобами активної та пасивної комунікації.
ПРН 13	<ul style="list-style-type: none"> - знання про основні етапи та особливості реалізації проєктної діяльності в конкретній предметній галузі; - знання про взаємодію суб'єктів освітнього процесу під час проєктної діяльності; - знання про освітній та розвивальний потенціал навчальних проєктів (за предметною спеціальністю); - знання про розподіл ролей учасників проєктної групи; - знання особливостей управління проєктною діяльністю. 	<ul style="list-style-type: none"> - уміння здійснювати взаємодію в проєктній діяльності (для конкретної предметної освітньої галузі); - уміння організовувати взаємодію суб'єктів освітнього процесу під час проєктної діяльності; - здійснювати ефективне управління проєктною діяльністю.
ПРН 15	<ul style="list-style-type: none"> – знання критеріїв оцінювання результатів науково-дослідної і освітньої діяльності наукової установи, закладу освіти, науковця та педагогічного працівника; – знання форм та інструментарію моніторингу й оцінювання результатів науково-дослідної та практичної педагогічної діяльності; – знання форм і технологій безперервного професійного розвитку; – знання сучасних вітчизняних та зарубіжних тенденцій формування 	<ul style="list-style-type: none"> – уміння встановлювати результати власної науково-дослідної і практичної педагогічної діяльності в конкретній предметній освітній галузі; – уміння здійснювати самоаналіз результатів науково-дослідної та професійної діяльності; – уміння застосовувати різні форми та інструментарій моніторингу й оцінювання результатів науково-дослідної та педагогічної діяльності; – уміння визначати індивідуальні професійні потреби;

	професійної траєкторії науковця та педагога.	<ul style="list-style-type: none"> – уміння розробляти критерії оцінювання науково-дослідної та педагогічної діяльності; – уміння коригувати власну професійну траєкторію за результатами оцінювання якості науково-дослідної та педагогічної діяльності.
--	--	---

Результати навчання дисципліни «Сучасні засоби навчання географії та методика роботи з ними» можна вважати успішними за умови досягнення

предметних результатів:

здатність використовувати знання сучасних засобів навчання при вивченні географії в закладах загальної середньої та вищої педагогічної освіти;
здатність використовувати у професійній діяльності критичне мислення для опанування сучасними технологіями при навчанні географії в закладах загальної середньої освіти та вищої педагогічної освіти.

У **результаті** вивчення дисципліни «Сучасні засоби навчання та методика роботи з ними» здобувач повинен:

знати:

- сутність і зміст понять «засоби навчання», «методика викладання географії»; «методика навчання географії»;
- історію розвитку науки методика навчання географії;
- класифікацію засобів навчання;
- роль та значення сучасних засобів навчання для оволодіння понятійно-термінологічним науковим апаратом шкільної дисципліни «географія»;

уміти:

- характеризувати сучасні засоби;
- пояснювати вплив засобів навчання на формування географічних компетентностей;
- володіти методами формування географічних компетентностей при застосуванні сучасних засобів навчання;
- володіти педагогічними технологіями навчання географії та розуміти особливості їхнього застосування в освітньому процесі;

бути здатним:

- визначати оптимальні методи і методичні прийоми традиційної та інноваційної моделей навчання географії залежно від дидактичних і виховних цілей уроку;
- володіти прийомами роботи з географічними картами, атласами, глобусом, телурієм, підручниками, посібниками, статистичними джерелами інформації, мультимедійними педагогічними засобами та використовувати їх при формуванні предметних географічних компетентностей;
- застосовувати інтегрований підхід при формуванні географічних компетентностей за допомогою сучасних засобів навчання.;

Програма навчальної дисципліни «Сучасні засоби навчання географії та методика роботи з ними» складається з одного модуля. На вивчення навчальної дисципліни відводиться 30 годин / 1 кредит за ЄКТС.

3. ПРОГРАМА ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви блоків (модулів) і тем	Кількість годин				
	усього	у тому числі			
		лекції	семінарські	практичні	самостійна робота
Тема 1. Проблеми методики навчання географії	8	2	2	-	4
Тема 2. Засоби навчання географії та методика роботи з ними	22	2	4	-	16
Всього годин	30	4	6	-	20

4. ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

№ з/п	Назви тем лекцій	Кількість годин
1.	Методика навчання географії в закладах загальної середньої освіти: історичний досвід і сучасні напрями. Шкільна географія у зарубіжних країнах	2
2.	Засоби навчання географії та методика роботи з ними	2
	Разом	4

Тема 1. Методика навчання географії в закладах загальної середньої освіти: історичний досвід і сучасні напрями. Шкільна географія в зарубіжних країнах

План:

1. Методика навчання географії як наука та її зв'язок з іншими науками.
2. Історія розвитку методики навчання географії (історичний екскурс).
3. Сучасні напрями методики навчання географії.
4. Структура навчання географії в українській школі, етапи реформи НУШ.
5. Шкільна географія в зарубіжних країнах (порівняльний аналіз).

Тема 2. Засоби навчання географії та методика роботи з ними

План:

1. Визначення засобів навчання географії.
2. Класифікація засобів навчання географії в закладах загальної середньої освіти
3. Методика роботи із засобами навчання географії в закладах загальної середньої освіти.

5. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назви тем семінарських занять	Кількість годин
1.	Педагогічні погляди М. В. Гоголя на географію та ідеї академіка Степана Рудницького щодо географії як окремого шкільного предмета та структури шкільних географічних курсів	2
2.	Значення відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки в становленні методики навчання географії в Україні	2

3.	Своєрідність методики викладання географії в різних країнах	2
	Разом	6

Тема 1. Педагогічні погляди М. В. Гоголя на географію та ідеї академіка Степана Рудницького щодо географії як окремого шкільного предмета та структури шкільних географічних курсів *(2 год)*

Питання для обговорення:

1. «Думки про географію» Миколи Гоголя та значення творчості М. Гоголя при вивченні географії.
2. Обґрунтування фундатором української географії переваг індуктивного методу і принципу наочності при викладанні географії в школі

Тема 2. Значення відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки в становленні методики навчання географії в Україні *(2 год)*

Питання для обговорення:

1. Історія відділу.
2. Персоналії відділу.
3. Наукові праці дослідників відділу.
4. Значення та вплив на розвиток педагогічної науки в Україні.

Тема 3. Своєрідність методики викладання географії в різних країнах *(2 год)*

Питання для обговорення:

1. Сучасна шкільна географія в зарубіжних країнах.
2. Місце географії в структурі шкільних курсів (самостійний предмет у Франції, Польщі, США; у складі інтегрованих курсів - в Німеччині, Данії, Японії).
3. Навчальні програми – централізовані, регіональні, локальні.

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

Зміст самостійної роботи з навчальної дисципліни «Сучасні засоби навчання географії та методика роботи з ними» спрямований на закріплення теоретичних знань і їх поглиблення, на набуття і удосконалення практичних навичок і умінь, що сприяє формуванню професійного світогляду майбутніх фахівців докторів філософії.

Самостійна робота поділяється на 5 тем (по 4 годин кожна).

Кожна самостійна робота передбачає виконання письмового завдання або презентації.

Звітуватись за виконання самостійної роботи бажано під час відповідного семінарського заняття.

Матеріали, підготовлені письмово, здаються (надсилаються) викладачу на перевірку.

№ з/п	Назви тем самостійних робіт	Кількість годин
1	Ознайомлення із законодавчими документами: Державний стандарт базової середньої освіти, Закон України «Про освіту», Концепція НУШ, концепція навчання географії, концепція профільної школи, модельні навчальні програми, програми для курсів за вибором з географії. Встановлення історичних етапів створення цих документів та їх значення для освітнього процесу закладів загальної середньої освіти (письмова робота на 2-3 аркушах формату А4, шрифт Times New Roman, розмір 12, одинарний інтервал, з	4

	подальшим захистом власних поглядів щодо переваг та недоліків цих документів для сучасності на семінарському занятті)	
2	Складання класифікаційної структури сучасних засобів навчання географії та їх презентація в Power Point (від 10 слайдів) на семінарському занятті). Поняття про засоби навчання. Система засобів навчання географії. Головні засоби навчання: навчальний план школи, програми з географії, підручники, географічні карти, атласи, контурні карти, GPS та ГІС-технології. Підпорядковані засоби навчання: вербально-інформаційні (навчально-методичні посібники для вчителя і навчальні посібники для учнів); навчальне середовище з географії (кабінет географії, «зелений» клас, екологічна стежка). Організування роботи з засобами навчання географії: робота з підручником географії; використання глобуса і карти у різних шкільних курсах для формування в учнів геопросторових компетенцій; використання програмних мультимедійних педагогічних засобів на уроках географії; комп'ютерне навчання географії.	4
3	Аналіз чинних навчальних програм і підручників географії як головних засобів навчання географії та методика роботи з географічними картами і глобусом. Письмова робота: на 5-6 аркушів формату А4, шрифт Times New Roman, розмір 12, одинарний інтервал з подальшій презентацією методики роботи з географічними картами і глобусом.	4
4	Створити наочні засоби навчання, які відтворюють природні процеси й явища та пояснити методичну роботу з ним.	8
	Разом	20

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час викладання дисципліни застосовуються вербальні, наочні та практичні методи навчання.

Вербальні та наочні методи навчання використовуються під час лекцій і семінарських занять, практичні – під час здійснення здобувачами самостійної роботи.

Під час проведення лекцій і семінарських занять використовуються такі вербальні методи як розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, диспут, обговорення.

До наочних методів навчання, які застосовуються при викладанні дисципліни, належать: ілюстрація, презентація, відео

Зокрема:

за типом пізнавальної діяльності:

- проблемного викладу;
- дослідницький;

відповідно до логіки пізнання:

- аналітичний;
- індуктивний;
- дедуктивний;

за основними етапами процесу:

- формування знань;
- формування умінь і навичок;

- застосування знань;
- узагальнення;
- закріплення;
- перевірка;

за системним підходом:

- стимулювання та мотивація;
- контроль та самоконтроль.

за джерелами знань:

- словесні - розповідь, пояснення, лекція;
- наочні - демонстрація, ілюстрація.

за рівнем самостійної розумової діяльності:

- проблемний;
- частково-пошуковий;
- метод проблемного викладання.

Методи під час дистанційного навчання: телекомунікаційні (інтерактивні комп'ютерні відеоконференції, on-line консультації, самостійна робота здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії з використанням освітніх платформ (Zoom, Classroom, Google Meet) та месенджерів (Telegram, Viber).

9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль успішності засвоєнням здобувачами навчального змісту здійснюється шляхом опитування й оцінювання знань під час семінарських занять, виконання аспірантами самостійної роботи, проведення і перевірки письмових контрольних тестувань.

Підсумковий контроль здійснюється у формі заліку.

10. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ АСПІРАНТИ

Оцінювання результатів навчання здобувачів здійснюється за 100-бальною шкалою, шкалою ECTS та національною шкалою.

Очікувані результати навчання, контрольні заходи та терміни виконання оголошуються на першому занятті в семестрі. Враховуються бали, набрані на заняттях та під час підсумкового іспиту. При цьому обов'язково враховуються: присутність на заняттях та активність здобувача під час заняття; неприпустимість пропусків та запізнь на заняття; користування мобільним телефоном чи іншими пристроями під час заняття в цілях, не пов'язаних з навчанням; списування та плагіат; несвоєчасне виконання поставленого завдання та ін.

Загальна трудомісткість дисципліни – 100 балів на 1 семестр, із них 85 балів здобувач може отримати впродовж роботи на семінарських, лекційних заняттях, 15 балів – на заліку.

Схему нарахування балів з дисципліни наведено в таблиці.

Таблиця

Поточне оцінювання, самостійна робота, залік				Підсумковий контроль				Сума
T1		T2						
Л	С	П/р	С/р	Л	С	П/р	С/р	
5	10		10	5	20		35	100

Скорочення: Л – лекція; С – семінар; С/р – самостійна робота.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, диференційованого заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
69-74	D	
60-68	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Комп'ютерні презентації лекцій.
2. Методичні рекомендації з підготовки до семінарських занять з дисципліни «Сучасні засоби навчання географії та методика роботи з ними» – рукопис.

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Державний стандарт базової середньої освіти <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
2. До навчання географії у закладах загальної середньої освіти України : метод. комент. / О. М. Топузов, О. Ф. Надтока, І. В. Удовіченко, Л. П. Вішнікіна // Географія : [зб. метод. матеріалів] / НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України ; [уклад.: О. М. Топузов, Т. М. Засекіна, О. Ф. Надтока]. – Київ, 2018. – С. 132–136.
3. Засоби навчання друковані. Карти стінні, карти контурні, атлас карт. Педагогічні вимоги : ГСТУ 79.009.007:2004 / [А. М. Гуржій, М. І. Шут, О. М. Топузов та ін.] ; МОН України. – Вид. офіц. – Київ, 2004. – 6 с. 54.
4. Концептуальні засади компетентнісного навчання географії та економіки: збірник матеріалів круглого столу «Історія – діалог – траєкторія розвитку», присвяченого 85 річчю відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України (08 жовтня 2019 р., м. Київ). Київ : Педагогічна думка, 2019.- 95 с. <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/history.pdf>
5. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / НАПН України, Ін-т педагогіки ; [за заг. ред. О. М. Топузова та О. Ф. Надтоки]. – Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2018. – 56 с.
6. Криловець М. Г. Микола Гоголь як географ. *Географія та основи економіки в школі* – 2009. – № 3. – С. 42-44 (у співав.)
7. Криловець М. Г. Система методичної підготовки майбутніх учителів географії: дис. д-ра пед. наук: 13.00.02. Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2009. – 482 с.
8. Методика навчання географії у 6 класі загальноосвітніх навчальних закладів : навч.-метод. посіб. для вчителів географії та студентів пед. вищ. навч. закл. / О. М. Топузов, О. Ф. Надтока, Л. П. Вішнікіна, Т. Г. Назаренко, А. А. Шуканова, В. М. Самойленко. – Київ : Картографія, 2015. – 128 с. – Бібліогр.: с. 128.
9. Назаренко, Т. Лабораторія географічної освіти Інституту педагогіки АПН України та її місце у розвитку сучасної шкільної освіти. *Наук. зап. Серія: Педагогіка* : зб.

наук. пр. Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – № 4. – С. 226–230.

10. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії в профільній школі: теорія і практика: Монографія. – К.: Педагогічна думка, 2013. – 380 с

11. Плахотнік О. В. Проблеми формування географічної освіти в Україні. Україна: географічні проблеми сталого розвитку : зб. наук. пр.: у 4-х т. – К., 2004. – Т. 4. – С. 5-7.

12. Практична педагогіка. 99 схем і таблиць / автори-уклад. Н.П. Наволокова, В.М. Андрєєва. -Х.: Основа, 2008. - 117 с.

13. Садкіна В. І. 101 цікава педагогічна ідея. Як зробити урок. Х.: вид. група «Основа», 2008. – 88 с.

14. Топузов О. М. Загальна методика навчання географії. Київ: Картографія, 2012. 512 с.

15. Тренувальні тести для підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання з географії [Електронний ресурс] (з компакт-диском) / Ін-т пед. інформ. технологій ; авт.: О. М. Топузов, Т. Г. Назаренко, С. Л. Капіруліна. – Київ : Мальва, 2008. – 1 електрон. оптич. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги: Pentium III; 96 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з контейнера.

16. Шкільна географічна освіта: технології навчання : [зб. наук. пр.]. Ін-т педагогіки АПН України ; [редкол.: В. М. Мадзігон, В. П. Корнеєв, О. М. Топузов та ін. ; за ред. В. П. Корнеєва, Т. Г. Назаренко]. – [Київ : Картографія, 2007]. – 254 с. – Бібліогр. у кінці ст. – 3б. присвяч. 80-річчю Ін-ту педагогіки АПН України та 15-річчю АПН України.

17. Nazarenko T., Topuzov O., Chasnikova O., Dubrovina I. Role of geography teacher in forming the pupils' cartographic competence. Prace i Studia Geograficzne. – 2021, Vol. 66.2, P. 43–53 URL: <https://wgsr.uw.edu.pl/pisg/?p=1787> DOI: 10.48128/pisg/2021-66.2-03 (Scopus/Elsevier-SCOPUS)

Додаткова

1. Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи. Аналітико-методичні матеріали / кол. автор. ; за заг. ред. О.М. Топузова ; укл. М.В.Головко. Київ: Педагогічна думка, 2021. 192 с. URL: <https://undip.org.ua/library/dystantsiyne-navchannia-v-umovakh-karantynu-dosvid-ta-perspektyvy/>

2. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації / кол. автор.; за загальною редакцією О. М. Топузова; укл. М. В. Головко. [Електронне видання]. Київ : Педагогічна думка, 2023. 187 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190>. URL: <https://undip.org.ua/library/diagnostyka-ta-kompensatsiia-osvitnikh-vtrat-u-zahalniy-seredniy-osviti-ukrainy-metodychni-rekomendatsii/>.

3. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. Гол. Ред. В.І Луговий, О.М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва; редкол.: О. І. Ляшенко, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, П. Ю. Саух, та інші]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ. Юрінком Інтер, 2021.

4. Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови / методичний порадник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року : методичні рекомендації / за заг. ред. Олега Топузова, Тетяни Засекоїної : Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2022. - 296 с. DOI <https://doi.org/10.32405/978-966-983-360-0-2022-70>

5. Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: реалії, досвід, перспективи / методичний порадник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового 2023–2024 навчального року : методичні рекомендації / за заг. ред. Олега Топузова, Тетяни Засекоїної ; Ін-т педагогіки НАПН України. [Електронне видання]. Київ : Педагогічна думка, 2023. 192 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644->

737-4-2023-192. URL: <https://undip.org.ua/library/zahalna-serednia-osvita-ukrainy-v-umovakh-voiennoho-stanu-ta-vidbudovy-realii-dosvid-perspektyvy-metodychni-rekomendatsii/>.

6. Збірник завдань для розвитку природничо-наукової компетентності учнів у форматі PISA / Авторський колектив. За заг. ред. професора О. М. Топузова. Укладач: Л.М. Калініна [Електронне видання]. Київ : Педагогічна думка, 2022. 124 с. URL: <https://undip.org.ua/library/zbirnyk-zavdan-dlia-r...> URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731543/>

7. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Скуратович О.Я. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: посіб. для вчителя. - К. : Навчальна книга, 2005. - 319 с.

8. Круглик Л. І., Паламарчук Л. Б. Вивчення проблем соціальної географії в школі : навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2001. – 140 с.

9. Курси за вибором з економіки та економічної географії. Методичний посібник для вчителя /укладач Т. Г. Назаренко. [О.М. Топузов, В.Я Яценко, Н.А. Ковчин, О.С. Нехом'яз, Д.О. Пузіков, М.В. Братко] – Х.: Вид. група «Основа», 2020. – 192 с. – (Б-ка журн. «Географія»).

10. Мельничук Л. І. Реформування шкільної географічної освіти в першій половині ХХ століття. Збірник матеріалів XII міжнародного науково-методичного семінару (Харків, 8 – 12 вересня 2003 р.). – Харків, 2003. – С. 219 – 223.

11. Назаренко Т. Г., Топузов О. М., Яценко В. С., Ковчин Н. А., Нехом'яз О. С., Пузіков Д. О. Курси за вибором з економіки та економічної географії: методичний посібник для вчителя. [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 192 с.

12. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / Нац. акад. пед. наук України ; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М. Топузов (заст. голови); за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с. (До 30-річчя незалежності України). DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/726223/>.

13. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 [Електронний ресурс]. *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.

14. Національний освітньо-науковий глосарій / НАПН України ; [уклад.: Луговий Володимир Іларіонович (голова робоч. групи), Топузов Олег Михайлович (заст. голови робоч. групи), Вашуленко Ольга Петрівна (секр. робоч. групи) та ін. ; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М. Топузов (заст. голови) та ін.]. – Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2018. – 271 с.

15. Новий довідник. Географія. автори-упорядники: Л. Пасенко, М. Сорока, С. Капіруліна, Н. Бескова, Л. Паламарчук. 2-е вид. – К.: Казка, 2010. – 992 с.: іл., таб. – (Сер. «Новий довідник»).

16. Откаленко М. П. Методика навчання початкового курсу фізичної географії. К.: Радянська школа, 1963. – 168 с.

17. Самойленко В. М., Топузов О. М., Вішнікіна Л. П., Надтока О. Ф., Діброва І. О. Дидактика географії. Київ : Пед. думка, 2014. – 585 с.

18. Стан та шляхи підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти в Україні. Аналітичні матеріали; за загальною редакцією О. М. Топузова; укл. М. В. Головка. Київ, 2021. 116 с. URL: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-605-6-116>

19. Топузов О.М. Дидактико-методичні засади навчання економіки в закладах загальної середньої освіти. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2020 рік. Київ : Педагогічна думка, 2020. С. 68.

20. Топузов Олег. Комплексний підхід до реалізації змісту базової середньої освіти. Проблеми сучасного підручника: навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в

умовах воєнного часу : збірник тез доповідей / [ред. кол.; голов. ред. – О.М.Топузов]. [Електронне видання] – Київ : Педагогічна думка, 2022. С. 178 – 180.

21. Топузов О. М. Пошук нових моделей створення підручників для навчання географії: сучасні аспекти. Концептуальні засади компетентнісного навчання географії та економіки: збірник матеріалів круглого столу «Історія – діалог – траєкторія розвитку», присвяченого 85 річчю відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України (08 жовтня 2019 р., м. Київ). Київ : Педагогічна думка, 2019. С. 14 –19.

22. Топузов О. Теоретико-методичні засади особистісно орієнтованого навчання предметів природничого циклу. *Рідна школа*. 2012. № 1-2. С. 13-16.

23. Топузов О. М., Гриньова М. В., Барбінова А. В., Харченко О. В., & Кононец Н. В. Модель професійного розвитку вчителів природничих наук сільських шкіл в умовах дистанційного освітнього процесу. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2021. 85(5), С. 344–359. DOI:

<https://doi.org/10.33407/itlt.v85i5.4601> URL:<https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4601/1894>

24. Топузов, О. М., Засекіна, Т. М. (2022). Комплект підручників авторських колективів Інституту педагогіки НАПН України для учнів 5-х класів за новим державним стандартом базової середньої освіти. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). С.1-9. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4140>

25. Топузов Олег, Засекіна Т. Концепція підручників як складників дидактичної системи адаптаційного циклу навчання. Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол.; голов. Ред. О.М.Топузов]. 2022. Вип. 28. С. 191 – 201. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-191-201>

26. Топузов О. М., Надтока В. О., Часнікова О. В., Гончарова Н. О. Практикум з економіки, фінансової грамотності та основ підприємництва : навчальний посібник [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 370 с.

27. Топузов О. М., Назаренко Т. Г. Політична географія : навчальна програма [Електронне видання]. Київ : Педагогічна думка, 2020. 14 с.

28. Топузов О.М., Самойленко В.М., Булава Л.М., Вішнікіна Л.П. Методика навчання географії: навчальна програма. -К.: ПТЗО, 2009. - 36 с.

29. Lokshyna Olena, Topuzov Oleg. COVID-19 and education in Ukraine: Responses from the authorities and opinions of educators. *Perspectives in Education*, Vol. 39 No. 1 (2021): COVID-19 special issue: Opportunity to rethink and restructure education in the world / COVID-19 and the impact on basic and special education. P. 207-230. DOI <https://doi.org/10.18820/2519593X/pie.v39.i1.13>

30. Rybalko L., Topuzov O., Velychko L. Natural science education concept for sustainable development. *Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF)*. 2020. Vol. 166. DOI:[10.1051/e3sconf/202016610030](https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016610030)

31. Topuzov O. Educational partnership in the system of general secondary education: concept and content. Український педагогічний журнал. 2020. № 3. С. 5–13. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-3-5-13>

32. Topuzov O., Golovko M. Strengthening the competence orientation of the contents of school natural science education as a key to successful socialization of a personality. *Education: Modern Discourses* 2019. № 2. С. 134–140.

33. Topuzov, O., Lokshyna, O. Education at war: international experience and achievements of Ukraine. *Професійна і неперервна освіта. Edukacja zawodowa i ustawiczna. Professional and lifelong education*. Rocznik Naukowy Polsko – Ukrainiński. nr 7/2022.

34. Topuzov O. M., Vishnikina L. P., Samoilenko V. M., Yaprnyets T. S. Modernization of geographic education at high school: geof ormation training models. [Електронний ресурс]. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. № 5 (73). С. 174–184. URL: https://journal.iitta.gov.ua/public/journals/-1/pageHeaderLogoImage_uk_UA.png

Робоча програма затверджена на засіданні вченої ради Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 10 від «05» жовтня 2023 р.).

Назаренко Т. Г. Сучасні засоби навчання географії та методика роботи з ними. Робоча програма навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальністю 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) / Назаренко Т. Г. [Електронне видання]. – Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2023. – 15 с.

Рецензенти:

Шищенко П. Г., доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії України Київського національного університету імені Т. Шевченка;

Науменко С. О., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Зміст курсу розкриває специфіку методичної та дослідницької роботи із сучасними засобами навчання географії, які постійно оновлюються, їх значення для формування географічних компетентностей та зв'язків методики навчання географії з іншими дисциплінами.

The content of the course reveals the specifics of methodological and research work with modern means of teaching geography, which are constantly updated, their importance for the formation of geographical competencies and the relationship of methods of teaching geography with other disciplines.